

Eur prezeger
brezonek helavar

An Aotrou Kere Person koz Rastellin

gant

Yeun AR GO

Eur prezeger
brezonek helavar

An Aotrou Kere Person koz Rastellin

gant

Yeun AR GO

Kenvroïz ker, (1)

Bremaïk e klevoc'h tud speredek ha gouiziek o tisplega dirazoc'h perak emaomp o klask e vefe roet e skoliou ar vro hag a zo paeet gant arc'hant an holl Vretoned, eul lec'h dereat ha dleet da gelennadurez ar brezoneg, ar yez koz-se hag a zo c'hoaz, daoust d'ar brezel didruez a zo bet graet d'ezi betek-hen, lavar pemdeiek eun daouzek kant mil bennak a dud.

Difennourien c'hredus hor yez, gant komzou birvidik diouanet e goueled o c'halon, a ray d'eoc'h merzout pegen talvoudus e vefe d'hor bugale studia ar brezoneg ha dastum gouziegez ha deskadurez dreizañ.

N'emañ ket em soñj lavarout d'eoc'h amañ perak eo ret d'ar Vretoned vihan beza kenteliet e brezoneg ha war ar brezoneg. Prezegerien distagelletoc'h hag helavaroc'h egedoun en em gargo eus al labour-se.

C'hoant am eus hepken da gomz d'eoc'h diwarbenn eur Breton, karantezus ouz e vro hag e yez, hag en deus bevet er gêr-mañ azalek ar bloaz 1874 bëtek ar 24 a viz gwengolo 1898, devez e varo.

Meur a hini martreze eus ar rè gosa a zo ouz va selaou o deus bet ar blijadur hag an eurvad da gle-vout e gomzou. Plijadur hag eurvad a lavaran-me, rak d'ar mare ma edo o veva e oa an den-se ar gwella hag ar gouesta prezeger brezonek a oa er vro hag hervez ma lavarer n'ez eus bet nikun all ebet par d'ezañ abaoe.

An den emaoun o vont da ober d'eoc'h eun tammig desrevell eus e vuhez eo an Aotrou Kere, gwechall person e Kastellin.

(1) Studiadenn graet gant an Ao. Yeun Ar Gô, e Gorsedd Kastellin, 30 gouere 1938.

Yann Kere a oa ganet er C'houlen, e parrez Plouenan, etre Kastell-Paol ha Rosko, er bloaz 1824. Ober a reas e studi e kelenndi Kastell ha goude ma voe beleget, d'ar 25 a viz gouere 1850, e voe hanvet da gure e Rieg. Ne chomas ket pell er barrez-se hag abarz daou vloaz goude e voe kaset da gure da Blouider. N'en devoe ket amzer da goza kalz eno kennebeut : daou vloaz hepken. Dont a reas kelou d'ezañ da vont da Sant-Loeiz Brest e-lec'h ma chomas, evel kure, epad eiz vloaz.

Pa voe hanvet da berson e yeas da Volan, etre Pont-Aven ha Kemperle, e-lec'h ma oa eur walenn spontus o ren e-touez e barrezianiz. Eur c'halz anezo a oa taget gant ar gwasa kleñved a c'houfed da c'houzañv : ar vosenn villiget eo a rae he reuz er vro.

Leun-barr e galon gant ar garantez ouz ar gristenien a oa bet fiziet ennañ, an aotrou person nevez, noz-deiz war gein e varc'h, a rede du-man, du-hont, eus an eil penn d'egile d'e barrez da welout ar reglañv evit o frealzi, o c'hennerza ha rei d'ezo diouz ret o sakramanchou diweza.

Pa ehanas ar barrad-kleñved spagus da skoazella an Ankou er barrez reuzeudik, ar prefed, o welout emroüsted dienkrez ha karantez virvidik an Aotrou Kere, a ginnigas rei ar groaz a enor d'ar beleg kalonek. Met an Aotrou 'n Eskob a viras en eur lavarout : « Beleien va eskobti ne labouront ket evit gounit enoriou er bed-mañ. Gortoz a reont, en eur ober vad, eun digoll-all kalz kaeroc'h e Baradoz an Aotrou Doue. »

Hanvet e voe an Aotrou Kere da berson e Banaleg edoug ar bloaz 1873, met kement e kare Mo-

laniz hag o farrez ma yeas d'an eskobti da c'houlenn beza lezet e lec'h ma edo. « Amañ, e skrive heñ eur pennad goude da unan eus e vignoned, kement tra a zo a lavar eur bern traou d'am c'halon. Eur maen, eur wezenn, korn-blegennou an henchou a gemer eur vouez evit komz ouzin dudius. Ar soñj hepken d'o dilezel a ro d'am c'halon melkoni. »

Kuitaat e rankas parrez Molan, koulskoude, dre an despet d'ezañ, hag er bloaz 1874 e voe kaset da berson da Gastellin. Parrezianiz nevez an Aotrou Kere o klevout lavarout na teue o ferson nevez da-veto nemet dre heg, ne rejont ket d'ezañ eun degemer eus ar gwella. Hogen, bep eun tammig, e teuas da veza anavezet ganto hag abarz nemeur e voe prizet dreist ha karet gant pep hini anezo, dre ma oa hegarat ha karantezus ouz an holl hag iveau en abeg d'e zoare helavar da brezeg ha da dizout betek gouuled kalon an dud a veze ouz hen selaou. Araok ma varvas ar person koz, ne oa den e Kastellin ha n'en devoa ket evitañ ar brasa doujañs ha karantez.

Hervez ar pez a lavar an Aotrou Jezegou, bet kure e Kastellin, hag en deus dastumet ha lakaet moula prezegennou an Aotrou Kere, hemañ a voe degaset d'ezañ gant an Aotrou Doue eur samm pounner da zougen. Epad e yaouankiz e oa bet taget gant eur gwall-gleñved ha, diwar neuze, Morse ne oa bet yac'h awalc'h. Dre ma teue an Aotrou person war an oad, e pounnerae bec'h ar c'hleñved ha c'houec'h vloaz araok ma varvas, ar beleg santel e oa kroget ar gressenn en e izili holl. Noz-deiz e veze en e sav, o vale dre e gampr pe harpet ouz eur gador.

Mervel a reas d'an oad a 74 vloaz, d'ar 24 a viz gwengolo 1898, evel m'em eus hen lavaret d'eoc'h

bremaïk. Falvezout a reas d'ezañ ober e gousk diweza e bered Kastellin « gant ar spi, emezañ, e teufe a-wechou e barrezianiz hag en devoa kement karet da deurel eur banne dour binniget war e vez ha da lavarout eur bedenn evit silvidigez e éne ».

Araok meravel, en devoa savet ar skridig-mañ a zo bet kizellet war ar maen a zo o c'holoi e vez :

*Hirio d'in-me,
Warc'hoaz d'it-te,
Da vont koulz ha me
D'an Eternite.*

*Eus a gement hon eus er bed
Ne zalc'homp nemet eun arched
Hag eur bez ennañ da c'hourvez
Da c'halde sevel a-never.
D'ar bed-all ni 'gas ganeomp
An droug hag ar vad a reomp;
En dra-ze soñj hiviziken
Ma n' ac'h eus soñjet betek-hen.
Pedit ma vo Doue
Laouen ouz va ene!*

« Eürus ar re-varo hag a varv e Doue », a l'avare hor barz brudet Kalloc'h. Ar c'homzou-se ken frealzus da ene eur c'hristen a vije bet iveau lec'h war vez an Aotrou Kere. Mervel en deus graet he-mañ evel eur sant, goude beza poaniet, e-giz Sent koz hor bro, da skigna e-touez e genvroïz, gant skoazzell o yez c'hinidik, lezenn an Aotrou Doue hag e Iliz.

**

« Re allies, siouaz! ar galleg a zaosneger en hon touez a zegas d'eomp dindan e gazel, da heul eun ne-beudig mat a orgouilh, koz levriou, koz paperiou ha

n'int mat nemet da stlabeza ar vro, da chañch tu d'hor c'halon baour, da vouga ar Feiz, da ziwrizienna doujañs Doue. » Setu aze ar c'homzou a lavaras an Aotrou Kere, en e brezegenn, da dud Keraez, e miz kerzu, er bloaz 1880.

Darn a zo en hor bro hag a lavar dirak an holl ez int mignoned ar brezoneg hag a ra, dre zindan, ar gwasa ma c'hellont evit e ziskar. Darn-all, peogwir ar c'hiz a zo bremañ da ziskouez beza a-du gant hor yez, a ra an neuz da geuzia o welout ar brezoneg o koll tachenn dirak ar galleg.

An ormidou, ar geizou, an ardou-se ne lakaont den ebet da fazia hag an drubarded o gra a zo aes awalc'h da anavezout e-touez an dud-all.

An Aotrou Kere a gare ar brezoneg e gwirionez hag hen diskouez a reas a-hed e vuhez. E brezegen-nou savet en eur brezoneg reiz ha beo a blije d'an holl, dreist-holl d'an dud dister, d'ar re n'o devoa da lavar pemdeziek nemet ar yez dismeganset-se.

Pebez skouer evit ar re a lavar emaint a-du gant ar bobl hag a gomz outi en eur yez ha n'eo ket he hini; gwasoc'h c'hoaz! hag a ra d'ezi kaout dispriz ha mez ouz he brezoneg.

Lavaret a zo bet alies diwarbenn an Aotrou Kere ar pez a lavare gwechall ar Juzevien diwarbenn Hor Salver Jezuz-Krist : « Biskoaz den ne brezegas evel an den-se. »

Hervez an Aotrou Jezegou, pa veze an Aotrou person koz er gador-brezeg, an holl a droe war-du ennañ.

Klevet e vije bet eur gelienenn o voudal dre an iliz.

Eva a rae an dud e gomzou koulz lavarout.

Setu amañ ar pez en deus skrivet an Aotrou Jeze-gou diwar e benn :

« An Aotrou Kere, plom en e sav, a groge da
« genta gant e brezegenn en eur gomz fraes, en eur
« zistaga mat e gomzou. Met goude, bep eun tam-
« mig, ez en em domme hag e kase e vouez hervez
« an traou en divije da zisplega. Gwech e veze dous
« ha plaen, « evel mel war bara gwenn », e-giz ma
« lavare alies; gwech e veze laouen koulz hag eur
« rimadeller o konta rimadellou; met gwech, ives, e
« kroze evel ar gurun hag e tifrete e ziouvrec'h.

« Pa ziskroge diouz e sarmon, a-wechou e lavare
« eur gomz groñs ha dickek hag a goueze war ar
« c'halonou evel eun taol morzol. Aliesoc'h, evelkent,
« ez echue dre eur bedenn. E benn savet war-du an
« Neñv, e zaouarn kroaziet war e vruched, e ouie
« lakaat war e vuzellou komzou lemm hag a doulle
« evel birou.

« Ha dre ma komze e veze gwelet war dremm
« ar re a zelaoue, a-wechou an daerou o tivera penn-
« da-benn gant o diouchod, a-wechou ar mouse'hoarz
« war o muzellou, hag a-wechou c'hoaz, war o zal,
« ar spont hag an anken. »

Tri zra, a lavar c'hoaz an Aotrou Jeze-gou, a roe
skoazell d'an Aotrou Kere da brezeg evel ma rae, da
lavarout eo gant kement a helavarded hag a ouizie-
gez : e vrezoneg, e vouez hag e zoare d'ezañ e-unan
da reiza e brezegennou.

Evit ar wech eo bet an Aotrou Kere distagellet
mat, gouzout a rae diskleria fraes e venoziou, en eun

doare plijus d'an holl ha hoala (1) gant e gomzou nep piou bennak a veze ouz hen selaou.

Hogen, n'eo ket bet a-viskoaz ar prezeger brudet gouiziek-bras war ar brezoneg: Bez' ez eus prezegennou skrivet gantañ, pa edo e Rieg, ha n'int na gwelloc'h na falloc'h eget ar re a savfe eur beleg yaouank nevez deuet eus ar C'hloerdi ha diouiziek war yez hor bro

Setu amañ eun tañva eus brezoneg e brezegen-nou kenta : « ... But a ra eur rumm-dud *pere* ' servich Doue *non pas* e giz ma c'houlenn, mez betek eur *certen poent*, eur *certen rezoun*... Hag, *en effet*, Doue ' *rekommend* d'eomp rei *tout* pe netra. Setu perak, dizroit c'houi *pere* ' zo stag ho kalon ouz traou ar bed-man... »

Ne zaleas ket an Aotrou Kere da wellaat war ar brezoneg. Pa zeuas da Blouider, an Aotrou Mark, person Goulc'hen, hen klevas o prezeg hag a lavaras d'ezan :

« — Asa 'ta mat, abostol, te ' vo eur mestrezeger pa giri. »

« — O! ya, eme an Aotrou Kere, meulerez! »

— Nann, nann! Mar kerez deski ar brezoneg, e vi eur prezegér dispar.

— Penaos? Deski ar brezoneg? Me 'oar brezoneg!

— Nann! ne ouzout ket, kred ac'hanon. Evit e « zeski, sell : na lez Morse paour ebet da dremen « hep chom da ober gantañ eur frapad kaozeal. Ar « re-baour n'int ket bet er skol hag a oar mat yez

(1) **Hoala**, charmer, séduire.

« o bro. Ha neuze c'hoaz : n'ec'h eus ken nemet
« c'houec'h vloaz warnugent. Ma vijen en da lec'h,
« e yafen da c'hoari galoch ha da c'hoari kornigell,
« bep sul, war al leur-gêr, gant ar baotred yaouank.
« Ganto e klevfes brezoneg yac'h ha n'eo ket c'hoaz
« tamm ebet saotret gant ar galleg. »

Plijout a reas an ali d'an Aotrou Kere ha laouen e veze neuze, pa yae da ober troiadennou, o chom da gomz gant ar re-goz, gant ar beorien ha gant an diwallerien-deñved a oa neuze c'hoaz stank e Bro-Leon.

« Ganto, e lavare meur a wech goude-ze, am eus desket va gwella brezoneg. » Bep sul iveau, e yae da c'hoari kornigell war al leur-gêr, dirak an iliz, araok ar gousperou, hag ar barrez holl a zerede da welout ar c'hoarierien.

Abarz nemeur, e voe ret d'ezañ kuitaat parrez Plouider elec'h ma pleustre, en doare skouerius-ze, da zeski brezoneg ar bobl, ar brezoneg beo-ze hag a reas anezañ an helavara beleg a oa e Breiz-Izel.

E Sant-Loeiz Brest, elec'h ma voe kaset goude, ne zilezas ket ar yez a blije kement d'ezañ. En em lakaat a reas d'he skriva, hag eun dra fentus awalc'h a roas tro d'ezañ da ober kement-se.

Eun tad Jezuist, hervez ma lavar an Aotrou Je-zegou, a oa deuet da brezeg ar c'horaïz da Vrest. Eur vouez en devoa eus ar re gaera. Hag eun devez e kanas, da gureed Sant-Loeiz, eur son latin, *Son an Den barnet d'ar groug oc'h en em frealzi araok mont d'ar maro*. An holl a chome souezet, ken kaer e kavent ar son.

« — Na pebez yez eo al latin, evelkent! e lava-rent. Plega a ra da liva pep tra. N'eo ket gant ar

brezoneg e vefe graet eur son evel houmañ. »

An aotrou Kere, avat, a chome sioul; met, a-benn an noz warlerc'h, e kinnigas kana eur son vrezonek. Troet en devoa e yez hor bro kanaouenn an Tad Jezuist. Hag an holl a gavas *ar Grougadenn* kaeroc'h, zoken, eget ar son latin.

Setu-hi amañ penn-da-benn :

*Sao! Pign er skeul, eta, koz denig,
Koz netraig,
Koz truilhennig.*

*N'em eus aon ebet rak an Ankou,
Rak bourevien,
Rak archerien,
N'em eus aon ebet rak an Ankou
Na rak skoulm ar groug-lasou.*

*Eur peul a vero va bezig,
Va lochennig,
Va liorzic;
Begig ar vran eo am dispenno,
Preñv an arched
N'am debro ket,
Begig ar vran eo am dispenno,
Keit ha me 'zistribilho.*

*War va fenn eur volz stere dennus,
Ken lugernus,
Ken peoc'hus;
Dindan e savo glasderennou
Heol a baro,
Gliz a gouezo,
Dindan e savo glazderennou
Ha bleuñv e-touez an deliou.*

*Ha pa luskelloc'h d'in va c'havell,
Avel izel
Avel uhel,
Me a vransello va relegou
Du-mañ, du-ze,
A bep koste,
Me vransello va relegou
Disamm a vein ar beziou.*

Diwar an devez ma tiskouezas ken splann-all e oa ar brezoneg eur yez binvidik hag eur benveg aes da embreger, en em lakaas an Aotrou Kere da sevel soniou, kanaouennou ha rimadellou. Graet a zo bet gant an darn vrasa anezo eul levr, hanvet *Kanaouennou Kerne* hag a zo bet moulet er bloaz 1900, gant ti-moulerez ar *C'hourrier*, e Brest.

Eun dra-all c'hoaz a roas lusk d'ar prezeger dispar da studia gwelloc'h ar brezoneg. Unan eus ar veleien a oa gantañ e Sant-Loeiz Brest, eme c'hoaz an Aotrou Jezegou, a oa bet hanvet da berson e Ploueskad. Gina a rae o vont d'e barrez, rak ne ouie ket ar brezoneg. — « Ma c'helljen c'hoaz e zeski, e lavare. Met ar brezoneg a zo eur yez diot ! N'eus na merk na roudenn evit dont a-benn anezañ. » — « Eo, eo, a lavare an Aotrou Kere, e zeski e c'heller sur. Ha peogwir en deus, a-dreuz ar c'hantvezou, en em zalc'het digatar, ez eus merk ha roudenn evit hen anaout. »

Hag en em lakaas da sevel eur gramadeg pe eur yezadur. Ar yezadur-se hag en devoa roet an Aotrou Kere d'e aoza ar pep gwella eus e spered hag ar pep brasa eus e amzer, a zo kollet hizio. Prestet e oa bet gantañ d'an Aotrou Normant, kelenner e kloerdi Kemper, hag abaoe e varo n'ez eus gellet kaout diaouzan ebet eus al labour-se e nep lec'h.

Eun dra-all c'hoaz, a lavar d'eomp an Aotrou Jezegou, a ranker da ober evit prezeg mat. Ret eo beza prederiet kalz war ar pez a vez da zisplega. Hogen, da ober al labour-se, kennebeut, ne vanke morse an Aotrou Kere. Alies eo bet klevet o lavarout : « Bis-koaz ne d'oun bet aet er gador-brezeg hep beza skrivet va frezegenn da nebeuta teir gwech. Morse n'em eus bet roet eun ali d'am farrezianiz hep beza skrivet ha renket mat ar c'homzou am beze da lavarout. » — « Prezeg, a lavare c'hoaz, a zo hada komzou Doue. Da ziwall a zo da vankout doujañs d'ar c'homzou-se ha d'an dud a zeu d'ho selaou. »

Gourenet en devoa Aotrou Person koz Kastellin e walc'h ouz ar brezoneg, hag an trec'h en devoa bet warnañ, o veza ma reas d'ezañ plega d'e youl a oa hen lakat da dalvezout da gentelia, en eun doare plijus ha gouiziek war eun dro, kristenien Breiz-Izel, e genvroïz karet. N'eus ket par d'eun den da anaout mat e yez evit dont da veza helavar.

Prezegennou kaer an Aotrou Kere, enno danvez daou levr a 400 pajenn pep hini, pe war-dro, a zo bet moulet er bloaz 1906, ha gwechall edont e gwerz e ti an Aotrou Korduff, levrier e Kastellin. Talvoudus ke-nañ ez int d'ar veleien yaouank, rak peurliesa, pa guita ar re-mañ ar C'hloerdi, ne anavezont ket gwall vat ar brezoneg ha ne ouzont ket dreist-holl brezoneg ar c'hatékiz nag hini ar relijion.

Salo e teufe hor beleien yaouank da gerzout ni-verus war an hent a zo bet kompezet ha plenaet dirazo gant ar person helavar, ha ma labourint c'hoaz eveltañ hag evel hor Sent koz, diazezourien ar vro, evit mad eneou ar gristenien fiziet enno, dre ar brezoneg.

YEUN AR GO.

MOULADURIOU ARVOR
— 13, plas an Amann, —
— GWENGAMP —
